

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

*In dit nummer:***KERKELIJK LEVEN 845**

A.L. Th. de Bruijne/
G.J. van Middelkoop
Zelfbeinning en zelfcorrectie

MEDITATIEF 849

J.R. Douma
Ga in uw binnenkamer

**WANDELEN
MET GOD 850**

T. Schutte
Met Jezus zit je safe onderweg

ACHTERGRONDEN 852

R.N. Hendriks
De gave van de profetie,
een blijvende gave?

KERKGESCHIEDENIS 856

H. Veldman
Keizer Karel V en de
kerkhervorming (4)

LIED VAN DE WEEK 862

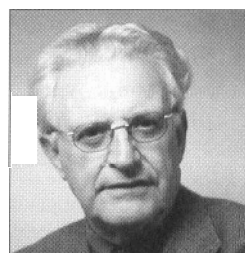
A. de Heer-de Jong
Lied 175

en verder...

Persbericht
Kerknieuws

KERKELIJK LEVEN / A.L.Th. de Bruijne en G.J. van Middelkoop

ZELFBEZINNING EN ZELFCORRECTIE

Interview met prof. dr. S. Douma

D*t is het tweede interview in een reeks van vijf, die we hielden met vijf vorige eindredacteuren. Vandaag hef gesprek dat we hadden met prof. dr. J. Douma. Hij werd geboren in 1931. Theologie studeerde hij in Kampen en Amsterdam. In 1961 werd hij predikant in Rijnsburg. Van 1968 tot 1970 stond hij in Brunssum-Treebeek. In 1966 promoveerde hij op een nog steeds gelezen onderzoek naar de opvattingen over algemene genade van Calvijn, Kuyper en Schilder. Van 1970 tot 1997 was hij hoogleraar ethiek aan de Theologische Hogeschool te Kampen. Hij doceerde ook enige jaren medische ethiek op de Lindeboom-leerstoel van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij was bij De Reformatie betrokken van 1968 tot 1988. Van 1971 tot 1983 was hij eindredacteur.*

Tijdspiegel

In de tijd waarin ik heb gewerkt, zaten we al weer zo'n vijftien-tig jaar na de Tweede Wereldoorlog. Bepaalde zaken als de Indonesische kwestie hadden al geen actualiteit meer. Maar het was wel de grimmige tijd van de koude oorlog tussen Oost en West. Je kreeg te maken met de kernwapenkwestie. In Zuid-Afrika werd

de apartheidskwestie steeds actueler. Ik heb dat punt nooit onder de tafel gehouden. Mijn mening week wat af van de algemene mening binnen de gereformeerde wereld. Verder was er op ethisch gebied heel veel in beweging. Wat vroeger normaal gevonden werd, was dat nu niet meer, bij voorbeeld als het ging over abortus en euthanasie. En politiek gezien trokken de ont-

wikkelingen in het GPV onze aandacht, met name de vragen naar samenwerking met politiek gelijkdenkenden. Dat heeft veel aandacht gekregen in ons blad.

Breed-kerkelijke ontwikkelingen

Breed-kerkelijk waren er allerlei ontwikkelingen in de Hervormde Kerk en in de synodaal Gereformeerde Kerken. Maat ook in de Rooms-Katholieke Kerk. Aan alle drie is aandacht besteed. Zo schreef ik over het *Getuigenis* van de Hervormde hoogleraar Van Niftrik en anderen. Ik ben in die jaren wel op pad geweest met ir Van der Graaf voor een sprekebeurt daarover. Ook de bezinning op het Schriftgezag en op de

poging van de hoogleraren *Berkouwer* en *Ridderbos* om de belijdenis te herschrijven (*Fundamenten en perspectieven*), vroegen de aandacht van Trimp en van mij. Wij hebben veel dingen samen gedaan. En vanzelfsprekend was je gespitst op de situatie in de Christelijke Gereformeerde Kerken en op die van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk. Breed-kerkelijk was ook van belang het verschijnsel van de EO, die *meer dan een omroep was*: hoe moest je daar tegenover staan?

De vrijgemaakte Gereformeerde Kerken

De situatie van onze eigen kerken was aan de ene kant vrij vredig. Het conflict van 1967 was net achter de rug en het tijdperk dat volgde was er een van *betrekkelijke rust* en van *gestage groei*. De theologische opleiding floreerde meer dan daarvoor. De discussies met de synodalen raakten meer op de achtergrond voorzover het de Vrijmaking betrof. En na een scherp polemische fase, die met de Open Brief haar toppunt bereikte, viel het accent meer op de *zelfbezinning*. De vijanden waren bestreden of ze waren verdwenen en hoe moesten we nu zelf verder? De evangelisatie kwam meer op gang en de contacten met buitenlandse kerken namen toe. In die zelfbezinning ging steeds meer een rol spelen de vraag: wat willen we nu met de *geslotenheid* van onze kerkelijk opgezette organisaties, zoals het GPV? Dat is voor mij de wereld waarin ik mijn werk gedaan heb.

Grote eenstemmigheid

Ik rolde in de redactie door een paar Schriftoverdenkingen en door een paar artikelen over 1967. Ik had een paar keer gesproken over de Open Brief en dat verhaal is in De Reformatie

gekomen. Enige jaren later legde Kamphuis de eindredactie neer, omdat hij het eigenlijk wel wettig vond. Er was geen sprake van een conflict, hij bleef ook in de redactie. Vooral Trimp en ik kregen het toen druk met het blad. Wij moesten toen zorgen voor de vulling van Kerkelijk Leven. Dat viel ons de eerste jaren niet erg moeilijk, want er was grote eenstemmigheid, zo groot dat er vrijwel nooit vergaderd werd. Pas in 1977 heb ik voorgesteld om toch maar tenminste eenmaal per jaar samen te komen. Daarvoor regelde je alles telefonisch. Brieven met kritiek deden we binnen Kampen af. Uiteraard overlegden Trimp en ik wel vaak met elkaar. Trimp was meer een man voor artikelen op de wat langere termijn. Hij ging graag ergens voor zitten, bijvoorbeeld voor het onderwerp Schriftgezag. Zelf richtte ik mij meer op de actualiteit. Maar wij dachten volledig gelijk en zaten op één lijn. ik werkte één dag per week aan het blad; daarvoor was de maandag gereserveerd. De onderwerpen lagen meestal voor het grijpen. Maar de kopij lag niet voor het opscheppen en het kostte wel moeite om mensen over te halen iets te schrijven. Gelukkig kregen wij een redactiesecretaris, wat een hele verlichting betekende. We kenden geen beleidsplan of een jaarlijkse begroting. We hadden ook geen themanummers. Veel planning was er niet, ook niet voor jezelf. Wel was er op een gegeven moment de afspraak dat ik twee van de drie maanden Kerkelijk Leven zou vullen en Trimp de derde maand.

Wat vroeg de tijd?

Het blad had als doel de ontwikkeling van het gereformeerde leven. De vraag is dan: wat dient die ontwikkeling en wat niet? Actueel waren al die zaken die ik hiervoor heb genoemd en die

KERNREDACTIE.

DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP.

DRS. A. L. Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN.

DR. E. A. DE BOER, DRS. B. BOS,

DRS. I. D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,

PROF. DR. B. KAMPHUIS.

DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE YRIES

MEDEWERKERS'

J. J. D. BAAS, J. M. DE JONG,

DRS. A. S. VAN DER LUGT,

DR. S. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Dr. Damstraat 174, 8262 GJ Kampen
Tel. (038) 3310886

Alle stukken **bestemd** voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax. 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)

E-mail: reformatie@scholma.nl

Aanlevering advertenties in overleg
ING Ronk 66 30 92.420

ABONNEMENT:

f 92,50 per jaar. Studenten f 77,- per Jaar
(binnenland). j 179,- per jaar (buitenland.
zeepost). Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

ook allemaal aandacht hebben gekregen in onze periode. We hebben ons nooit beperkt tot de echt-vrijgemaakte zaken. Ik heb ook aandacht gegeven aan politieke zaken die in het land een rol speelden, als de kernwapenkwestie en abortus en euthanasie. En het lag voor de hand dat ik als docent ethiek vooral de ethische zaken besprak. Daarbij wil ik met veel waardering ook noemen wat de medicus *Jasperse* heeft geschreven: hij was heel bij de tijd. Zelf ben ik al vroeg begonnen met het *milieuvraagstuk*, wat *Okke Jager* de opmerking ontlokte dat de vrijgemaakten toch ook nog wel op de hoogte waren van wat zich in de wereld afspeelde.

Wat wilden wij met het blad?

Wij wilden een gereformeerd geluid laten horen over tal van oude en nieuwe onderwerpen. Het blad had een voorlichtende taak en daarvoor heb ik mij ook sterk gemaakt. Als ik een onderwerp behandelde als *homofilie*, dan wilde ik de mensen de informatie geven die *ze* nodig hadden. En proberen zo'n onderwerp te bespreken vanuit de Schrift, dat heb ik altijd een boeiende uitdaging gevonden. Maar over de vraag wat je dan als gereformeerde invulling moest geven, dacht men in de kerken niet gelijk. Kon ik wel onderscheid maken tussen homofilie en homoseksuele daden? Moest je niet beide veroordelen? Veel energie heb ik erin gesloken om duidelijk te maken, dat *we* niet op kerkistische wijze kwesties als *samenwerking met niet-gereformeerden* op politiek en ander terrein konden blijven aanpakken. Dat springt er voor mij zeker uit. Het anders doen dan in de jaren van opbouw van eigen organisaties gebeurd was, zag ik niet als een zwichten voor de realiteit, maar als nood-

zaak om een zekere theologische, ook wel confessionele geboortendheid die toch nooit lang vol te houden was, te doorbreken. Dat vind ik heel essentieel. Om het kras te zeggen: ik heb mij er scherp tegen afgezet om van anderen in onze Nederlandse samenleving houthakkers en waterputters te maken. Wat mij dwars zat was, dat alleen *wij* als vrijgemaakten maar konden weten wat gereformeerde politiek was. Dat er een NEV en een RPF nodig waren, is mij een doorn in het oog geweest. Ik heb het als een van de grote zwakheden in ons kerkelijk leven gevonden, dat we een bepaalde *visie* hadden *op* de *kerk*, die overal achter stak. Ik *ben* nog altijd dankbaar dat ik op dit punt niet in *mijn* schulp gekropen ben. Ik had het dan wel makkelijker gehad. Ik zeg er meteen ook bij, dat het voor mij ook een zelfcorrectie *was*. Ik heb mij in de wereld van vlak na de Vrijmaking volledig thuis gevoeld. Maar ik meende dat ik vanuit de gereformeerde overtuiging tegen tekortkomingen in onze *na-oorlogse* kerkelijke bezinning moest waarschuwen. Dat is bij mij een geleidelijke ontwikkeling geweest. Met mensen met wie je het kerkelijk niet eens was, en die zich ten onrechte ook niet vrijmaakten, kon je toch wel in *7ee* gaan, als je het in politiek opzicht eens was? Je hoeft toch niet in alle verbanden samen te werken op de grondslag van de drie Formulieren? Ik heb geprobeerd duidelijk te maken, dat men niet *ongereformeerd* is als men daar wat minder vrijgemaakt over denkt en wat meer begrip krijgt voor mensen die voor de oorlog ook gereformeerd waren en toch niet zo exclusief over een gereformeerde politieke partij dachten (ook *Schilder* niet) dan na de scheuring onder ons het geval was. Ook had ik moeite met het denken dat er maar één kerk zou

zijn in een bepaalde plaats, alsof er niet meer mensen waren die de *HERE* dienden. Dat heb ik bestreden, zonder dat ik daarmee wilde uitkomen bij relativisering en een pluriformiteitsleer.

Latere doorwerking

Ik heb als missie gezien voorlichting te geven en te waarschuwen tegen een zeker *kerkisme*. En als ik dan vandaag zie wat er gebeurt, dan denk ik: wat ik toen vanuit een lang niet altijd gemakkelijke positie geschreven heb, heeft in de praktijk zijn uitwerking zeker gehad. Als ik het GPV bekijk, zie ik een behoorlijke zwenking. En nog *zou* ik de nodige kritiek willen laten horen, als ik kijk naar de weg waarop nu gegaan wordt en de angst om één partij te gaan vormen. Ik zie met genoegen terug op dat stuk werk dat ik verricht heb, ook al heeft nou juist dat de meeste reacties opgeroepen. Ik zeg er onmiddellijk bij: heel begrijpelijk, want vanuit mijn eigen *verleden* kan ik niemand hard vallen als hij vindt, dat ik doordraaf. Als positief zie ik, dat een *zeer* groot deel van de lezers, ik mag wel zeggen het gros ervan, geen moeite had met de standpunten van *Trimp* en van mij. Wij waren heel verschillend, maar *Trimp* dacht in de grond van de zaak net zoals ik. Het blad verloor ook geen lezers, maar het kreeg er abonnees bij. In zo'n tien jaar tijd zijn we zo'n duizend abonnees erop vooruit gegaan. We schreven natuurlijk niet *alleen* over *controversiële* zaken, maar gaven ook gewoon commentaar op allerlei actuele kwesties. Wat mijzelf betreft is de bestudering van allerlei onderwerpen die ik voor *De Reformatie* bij de kop pakte, heel belangrijk gebleven. Ik kijk op die tijd absoluut niet met verdriet terug, hoeveel spanningen er *en* door het werk *en* door kritiek op dat werk ook geweest mogen zijn.

Nuanceringen en diepgang

In mijn kritiek op kerkisme ging het **mij** overigens vooral om nuanceringen. Ik heb ook naar de andere kant bezwaar gemaakt tegen interkerkelijk **samenwerken** in evangelisatie. Ik **voel** me hierin ook echt een leerling van *Herman Bavink*, die geschreven heeft, dat er een **verschil in dichtheid** is, als het gaat over samenwerking. Dat kan in de politiek veel **makkelijker** dan op schoolgebied. In de jaargang 1980 heb ik een vrij uitvoerige serie geschreven, waarin ik probeerde wal **diepgang** te brengen in ons **eigen** kerkelijk leven, ever ootmoed, bezonnenheid, en de vraag 'zijn onze studenten bekeerd?' - een kleine deugdenethiek.

Controversen

Later kregen we te maken met een aantal controversiële kwesties. In 1977 kregen we een diepgaand verschil van mening over de vraag of **jeugdverenigingen** gemengd konden zijn of niet. Dat leek even heel hoog op te lopen, maar we bleven gelukkig bij elkaar. Een kwestie bleef dat niet, al liet het **wel** een bepaald litteken achter. En ook een paar jaar later zijn we bij elkaar gebleven, toen de situatie loch wat kritieker werd. Wat de bom deed harsten, waren artikelen van Trimp en mij over **politieke samenwerking**. Door een ongelukkige samenloop van omstandigheden schreven wij beiden er in eenzelfde nummer over. Dat leidde tot luidere **bezwaren** tegen Trimp en mij en die **bezwaren** werden ook bij de redactie gedeponeerd. Het heeft ertoe geleid, dat ik mij teruggetrokken heb, al zeg ik er direct bij, dat we **samen** naar een oplossing gezocht hebben en **we** dus niet conflictueus eindigden. Het einde was wel onbevredigend, maar dat is iets anders dan dat je kon spreken

van een diep conflict. De hoogleraren traden allemaal terug en toen kreeg je de periode van Veling en W.G. de Vries. Ik heb toen in de rubriek ethische **verkenningen** nog wel het een en ander geschreven. Maar er was bij mij toch geen fut meer om door te gaan als eindredacteur, ook al omdat de meerderheid binnen de redactie het in feite niet meer nam, dat we zo schrijven over **samenwerking** en kerk. Mijn relatie met *Kamphuis* heeft meer dan eens spannende momenten gekend, maar dat heeft er nimmer toe geleid, dat de persoonlijke verhouding tussen ons **werd** afgebroken. Ik heb met veel eigen mensen die ik bestreden **heb toch** een goede relatie gehouden. En waarom is dat nou zo? Omdat wat ons verbindt, meer is dan wat ons scheidt. We delen de liefde voor **dezelfde kerk** en willen ook allen de **rijkdom van de gereformeerde religie** uitdragen. Dat moet je voorzichtig maken om van elkaar afscheid te nemen. In heel veel zaken smaak je niet alleen dezelfde vreugden, maar deel je ook dezelfde zorgen. Het lijkt soms na een polemiek wel alsof je op totaal verschillende wegen gaat, maar het is goed om dat te relativiseren. En dat valt natuurlijk niet los te maken van een wederzijdse overtuiging dat we allebei de kerken willen dienen waaraan we ons met hart en ziel verbonden weten.

Moet je het nu zo zien, dat de mensen die kritisch stonden tegenover ons schrijven het in het begin **eigenlijk** gewonnen hebben, omdat in de jaren tachtig nauwelijks meer over die punten geschreven is? En dat de problemen in de jaren negentig veel sterker zijn teruggekomen in een **afstandnemen van hrt verleden** door een nieuwere generatie? In zekere zin kun je dat **wel** zo zeggen. We hebben geschreven **wat** we hebben geschreven en we zien voor ogen hoe dit **doorwerkt**. We

wilden niet alles op haren en snaren zetten, want dan hadden we wel een conflict gekregen. Het is mijn overtuiging dat veel dingen door ons gezegd konden worden en toch ook **ergens** niet definitief werden afgewezen, omdat we binnen de cirkel van de belijdenis bleven. In de tijd rond de Open Brief hadden we te maken met een overschrijden van de confessionele grenzen. In de periode **na** 1970 was er geen sprake van een confessioneel verschil, maar van een verschil in interpretatie van de belijdenis op het punt van de visie op de kerk.

Verdere ontwikkelingen

Ik ben blij dat het blad kan blijven voortbestaan en niet met Oosterbaan & Le Cointre failliet is gegaan. Ik zou het wel plezierig vinden als er meer aandacht wordt gegeven aan de actualiteit. Een punt van kritiek is toch weer de oude kwestie van: **zou** er niet meer **leiding** gegeven kunnen worden in de rubriek Kerkelijk Leven? In de meeste Maden is toch feitelijk sprake van leiding door **één** persoon. Op zichzelf zou ik dat ook het meest vruchtbaar vinden. Je kunt in je blad wel verschillende stemmen laten horen, maar je zou toch in je rubriek Kerkelijk Leven daar nog eens op terug kunnen **komen** en in alle vriendelijkheid een standpunt innemen.

Ik vind niet dat dit in deze meer democratische samenleving zou misstaan. Het blad zou aan kracht winnen als op de rubriek Kerkelijk Leven duidelijk **één** stempel zou staan. De koers zou voor mijn gevoel duidelijker mogen worden dan in de huidige formatie. Ik heb alle waardering voor de zorgvuldigheid waarmee het beleid nu gevoerd wordt, maar de voorzichtigheid is mij soms te groot. Ik zou wel **wensen** dat er weer eens iemand uitspringt die stuur aan het blad geeft.

Er is een verhaal waarin een man vertelt dat hij altijd naar een open plek in het bos gaat om tot God te **bidden**. 'Waarom doe je dat', vraagt iemand hem, 'God is toch overal?' De man antwoordt: 'God is wel overal bij **mij**, maar ik ben niet overal bij God.'

Bidden is: bij God zijn. Jezus leert ons om voor dat bidden een aparte plek te **zoeken**. Een plaats waar je **alleen bent**, waar je rust vindt, waar geen mens je ziet. Een tijdstip waarop alles even wegvalt, een **moment** om tot jezelf te komen. **Nee**, niet tot jezelf: een **moment** om tot God te komen.

Waar vind je zo'n plek? Waar vind je zo'n moment? Het leven jaagt maar **door**. Overal lawaai en drukte. Nergens echte ruimte om op adem te komen.

Jezus zegt: 'Ga in uw binnenkamer.' Zelf vond Hij zijn binnenkamer op de berg, bij het vallen van de avond. Weg van de mensen. Weg van de drukte. Weg van alles **wat** altijd maar doorgaat.

'Zoek zo'n binnenkamer', zegt Hij die weten kan wat nodig is voor een mens.

Een binnenkamer. Dat is een aan God gewijde plek. Een stukje heilige grond om de schoenen van je voeten te doen. Een plek in huis, apart ingericht om te bidden en te mediteren: een stoel, een knielbankje, een opengeslagen bijbel. Maar ook: de bank in de woonkamer, de keukenstoel, de auto op de parkeerplaats, de wachtruimte van het station, de open plek in het bos, je bed als je de slaap niet vatten kunt

Elke plek kan een heilige plek worden. Op elk moment van de dag. Of van de nacht. Als je maar stil bent, van binnen, om te **luisteren** naar Gods Stem.

Er brandt geen braamstruik in die binnenkamer. Wel brandt er het vuur van de Geest, het **vuur** van verlangen om bij God te zijn, het vuur dat wakkert voor het Woord.

Zalig wie een binnenkamer heeft. Hij zal God zien.

*En toen Hij de scharen weggezonden had, ging Hij de berg op om in eenzaamheid te bidden. Bij het vallen van de avond was Hij daar alleen.
(Matteüs 14:23)*

*Maar gij, wanneer gij bidt, ga in uw binnenkamer, sluit uw deur en bid tot uw Vader in het verborgene.
(Matteüs 6:6)*

*Doe uw schoenen van uw voeten, want de plaats waarop gij staat, is heilige grond.
(Exodus 3:5)*

Ds. J.R. Douma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Beverwijk en Krommenie.

MET JEZUS ZIT JE SAFE ONDERWEG

(uitgangspunt: *Marc 4:35-41*, samen met
Ps. 704:1-9 en *Joh. 1: 1-3*)

T. Schutte

wa n me7 God

Hij was altijd sportief geweest. Kon werken als een paard en was zo sterk als een beer. Had nog nooit in een ziekenhuis gelegen. Totdat hij ineens niet goed werd. Pijn in de borst en zwart voor zijn ogen. In de ambulance flitste zijn leven hem voorbij. Want hij zag de dood in de ogen. Gelukkig waren 'ze' er op tijd bij in het ziekenhuis. Maar toch: zomaar ineens staat zijn leven op de kop. Vanaf dat moment wordt alles behoorlijk anders.

Hoe hou je je als christen wanneer alles ineens anders wordt?

Moe

Als je de hele dag hebt staan praten, dan voel je je benen en je mond.
Je hoofd is leeg en je snakt naar rust.

Jezus heeft een lange dag achter de rug.

Die hele lange dag heeft Hij staan praten. Vanaf een boot, aan de oever van het meer van Galilea.

Hij heeft veel mensen diep in de ogen gekeken.

En nog dieper in hun harten.

Als er iemand is die weet hoe je mensen moet hereiken, dan is Hij het wel.

Hij weet van de Boodschap en de kloof.

Maar weet die kloof trefzeker te overbruggen.

Massa's mensen hingen die dag aan Zijn lippen.

Wat kon Hij beeldend vertellen. Woorden uit het leven gegrepen.

En tegelijk woorden van eeuwig leven.

Maar nu is Hij uitgeteld.

En dus uitverteld.

Moe van het praten en het staan. Jezus houdt er voor vandaag mee op.

Morgen is er weer een dag.

Overkant

Ja, daar wil Hij nu naar toe.

Er dus gaan ze: Hij en zijn leerlingen.

Op weg naar de overkant.

Zijn leerlingen weten hoe ze een boot moeten besturen.

Er zitten immers rasechte vissers tussen?

Het is heerlijk op het water.

Vrijheid, rust en ruimte.

Volkomen ontspannen kan Jezus nu uitrusten.

Hij legt zijn vermoeide hoofd op het stuurmanskussen.

Binnen de kortste keren is Hij in diepe slaap.

Na gedane arbeid is het goed rusten.

Storm!

Het kan geweldig spoken op het meer van Galilea.

Rondom het meer liggen bergen.

En er zijn dus ook ravijnen.

Nou, als dáár de wind doorheen moet...

Die moet zich er letterlijk doorheen persen.

Onder hoge druk komt de wind vanuit de bergen het meer op.

Dáár heeft hij dan ineens alle ruimte.

Dáár kan de druk van de ketel. Maar wat kan hij dan geweldig tekeer gaan.

Niet te zuinig!

Zo ook die avond, aan het eind van die lange dag.

Het ene moment is het nog heerlijk rustig op het water.

Het volgende moment komt de storm aanstormen.

Met grote snelheid beukt hij tegen de boot.

Golven smijt hij metershoog de lucht in.

Ineens staat het leven van de leerlingen op de kop...

Letterlijk en figuurlijk.

De golven gulpen de boot binnen.

Binnen de kortste keren staat het water hen tot de knieën.

De doodsangst is hun ogen te lezen.

'Help, we vergááán!!!'

Hij slaapt

En Jezus? Hij slaapt door alles heen. Vermoeid als Hij is, ligt Hij relaxed uit te rusten.

En daar kunnen zijn leerlingen nu met de beste wil van de wereld niet bij.

Wie kan nu zo rustig liggen te slapen?!
 Ze maken zich er boos over.
 De Meester maakt zich absoluut niet druk om zijn leerlingen.
 Dát verwijten ze Hem.
 Het zal Hem een zorg wezen, of zij nu verdrinken of niet.
Zó ligt Hij erbij.
 O, ze vinden dit echt maar **níks**.

Zo komen ze bij Hem en schud-den Hem wakker.
 Ze wrijven Hem direct hun gevoelens van onbegrip onder de neus,
 'Meester, dit kunt U niet maken!' Maas wie is **hun** Meester eigenlijk?
 Kennen ze Hem wel goed genoeg?

Het Woord

Jezus staat op. Hij is meer dan die vermoeide man.
 Hij is niet verrast door de storm.
 Hij is geen speelhal van het water.
 Hij is het Woord.
 Door het Woord zijn alle dingen geworden.
 Zonder Hem is geen ding geworden, dat geworden is.
 Hij is de Zoon van God, de Eeuwige.
 Schiep ook Hij niet de hemel en de aarde?
 Heeft ook Hij niet de winden als Zijn boden?
 Jezus, Zoon van God, het Woord: Hij **stúúrt** de winden, de stormen Waarheen Hij wil.
 Hij slaat er boven.
 Van eeuwigheid tot eeuwigheid.

Uit onze mond zou het volstrekt belachelijk klinken:
 'Wind, wégwezen!' en: 'Zee, hou uw mond, stil zijn!' Jezus zegt **het, als** gezaghebbende.
 Uit zijn mond klinkt het niet belachelijk.
 Hij is immers het Woord uit den beginne.

Hij is Zoon van zijn Vader.
 God uit God.
 Door **Hem** zijn alle dingen geworden.

Jezus: **méér**, ongedacht veel meer
 Dan die uitgebluste, slapende man in die boot.
 Jezus spreekt.
 Hij gebiedt, Hij bestraft.
 En 't is alsof je Zijn Vader hoort spreken:
 Hij gebod en het stond er.
 Met diezelfde autoriteit gebiedt Jezus de wind en de zee.

Het wordt volkomen stil.
 Je hoort enkel het water nadrup-pen.
 De schepping is stil.
 De leerlingen niet minder.

Jezus' pijn

In die dubbele stilte spreekt Jezus opnieuw.
 En **wéér** met gezag.
 Zijn vragen zijn ontstellend confronterend, ook voor mij.
 'Waarom zijn jullie **zó** bevreesd?'

Bang zijn mag, hei hoort bij ons.
 Als je leven ineens totaal op de kop staat:
 Óf je bang mag zijn, ('t is) natuurlijk.
 Maar **zó** bang?

Hoe hou je je als christen, wanneer je leven zomaar ineens op de kop staat?

Jezus lijdt pijn aan hun doodsan-gst.
 Vandaar die andere waag:
 'Hoe hebben jullie geen geloof?'
 Kleingelovigen: jullie moeten nog groeien.

De leerlingen kennen Hem al heel aardig.
 Ze hebben Hem die lange dag horen spreken.
 Ze hebben Zijn wonderen gezien.
 Ze kennen de klank van Zijn

stem, de kleur **van** Zijn ogen.
 Ze weten **van** Zijn hoge komaf.
 En toch... doodsbenaauwd.

Ze krijgen misschien wel de les van hun leven: met **Mij** zit Jesafe onderweg.
 Ik wilde toch naar de overkant? Ik, Jezus, Zoon van God, het Woord?!

Neem nu van Mij aan:
 Waar Ik wil komen, daar kom Ik ook.
 Zorgen jullie nu dat je bij Mij blijft.

U en ik, onderweg naar de overkant.
 Met Jezus in je leven zit je toch safe onderweg?
 Ja, ik begin er al iets van te begrijpen:
 misschien stuurt Jezus zijn stormen **dáárom** wel op mij af...
 Zodat ik af en toe geen kant meer uit kan.
 En finaal in een hoek word **weg**-gedrukt.
 Waar ik in eigen kracht niet meer uit kan komen.
 Stormen kunnen geweldig confronterend zijn.
 Voor mij althans wel.
 Elke storm **dwingt** mij mezelf af te vragen:
 Hoe safe zit ik eigenlijk met Jezus?
 Durf ik het met Hem aan?
 Heb ik aan Hem eigenlijk wel genoeg?
 Kén ik Hem zoals Hij is?

Een lange leerzame **dag** uit het leven van Jezus.

Ds. T. Schutte is predikant van de Gereformeerde Kerk te Putten.

DE GAVE VAN DE PROFETIE, EEN BLIJVENDE GAVE?

A.N. Hendriks

De apostel Paulus roept in 1 Korintiërs op te streven naar de gaven van de Geest, doch vooral naar het profeteren. Thans willen wij de vraag onder ogen zien: **wat** moeten wij mei deze oproep? Behoort de gave van de profetie tot de charismata, waarmee de Geest van Christus ook nu nog de gemeente wil verrijken? Moeten wij ook deze gave rekenen tot de 'grote volheid' (vgl. 1 Tess. 1:5), die de gemeente sinds Pinksteren mag kennen?

Een onderscheiding

In het zoeken naar een antwoord op deze vraag heeft een onderscheid dat Calvijn gemaakt heeft, een grote rol gespeeld. Calvijn onderscheidt namelijk tussen 'wonderbaarlijke genadegaven' (*admirabiles gratias*) en 'gewone gaven' (*ordinarias dotes*)¹. Wat de eerste betreft, meent de reformator: "Maar die wonderbare krachten en openbare werkingen, die door de oplegging der handen uitgedeeld werden, zijn opgehouden en moesten slechts een bepaalde tijd duren. Want de nieuwe verkondiging van het evangelie en het nieuwe koninkrijk van Christus moest door nimmer gehoorde en ongewone wonderen verheerlijkt en grootgemaakt worden" (*Institutie*, IV, 19, 6).

Met deze 'wonderbare krachten' heeft Calvijn, zoals elders blijkt, de bijzonder wondervolle en opvallende gaven op het oog van genezing, van profetie (als voorspelling), van longentaal en van demonenuitwerping². Met deze

wonderbaarlijke genadegaven heeft Christus het begin van het evangelie of van zijn rijk willen sieren. Daarnaast zijn er meer gewone gaven "die altijd in de gemeente blijven".

Dit onderscheid van de reformator is in gereformeerde kring van grote betekenis geweest. Lang is men Calvijn daarin gevolgd. Wat H. Bavinck schrijft met betrekking tot 'de buitengewone krachten', is lang kenmerkend geweest voor het gereformeerde standpunt: "Zij waren in den eersten tijd noodig, om aan de Christelijke belijdenis ingang en bestand in de wereld te verschaffen...

Gedurende den ganschen apostolischen tijd zijn deze buitengewone werkingen des Geestes dan ook blijven bestaan"³. Soms wordt daar nog als reden aan toegevoegd dat in die eerste tijd het Nieuwe Testament nog niet voltooid was en er daarom bijzondere gaven noodzakelijk waren⁴.

De vraag dringt zich op: onderscheidt Calvijn terecht? Is er in het Nieuwe Testament enige grond voor zijn visie? Zijn er inderdaad gaven, die een bijzondere plaats en functie hadden bij de prediking van het evangelie in de tijd van de apostelen? En hoort daar dan ook de gave van de profetie bij?

Tekenen en wonderen

Charismatische christenen verwijzen graag naar *Markus 16:17-18*. Daar wordt toch gesproken over bijzondere gaven, die de gelovigen zullen volgen? Klinkt daar niet een belofte die de kerk

begeleidt tot aan de jongste dag? Belangrijk is erop te letten in welk kader Christus deze belofte geeft. De elf apostelen ontvangen de opdracht tot wereldprediking (vers 15). De Heiland wijst hun op het bindend karakter van deze prediking (vers 16). Daar sluiten de verzen 17 en 18 bij aan. J. van Bruggen schrijft: "Wanneer er nu staat dat deze tekenen 'de gelovigen' volgen, is dit niet kwantitatief (iedere gelovige), maar kwalitatief (niet de ongelovige leerlingen, maar de gelovige). Het werkwoord 'volgen' geeft aan dat de gelovigen *begeleid* worden door de tekenen. Maar dan zijn het ook gelovigen die zelf *onderweg* zijn. Daarom is te denken aan de mensen die aan de opdracht (16, 15) gehoor geven om uit te gaan in de wereld. Op die wereldreis van het evangelie zullen de volgende tekenen met de gelovigen meereizen. Ook in 16, 20 wordt gesproken over tekenen die de I-Iere doet 'volgen' wanneer de leerlingen overal prediken. Daarom moet in 16, 17 ook worden gedacht aan tekenen waardoor gelovige predikers begeleid worden tijdens de opmars van het evangelie naar de hele wereld"⁵. Het gaat hier dus niet om een belofte die geldt voor alle gelovigen zonder meer. Daarbij mogen wij niet vergeten dat de prediking van het evangelie in 'de hele wereld' - het kader *voor de tekenen* - een zaak is die volgens het Nieuwe Testament zich voltrekt in de tijd van de apostelen (vgl. Rom. 1:5; 16:26; Kol. 1:23; 2 Tim. 4:17). "Dit betekent dat het geheel van Marcus 16, 15-20 ziet

op de apostolische tijd"⁶. Uit het Nieuwe Testament blijkt dat **deze** tekenen inderdaad de apostelen en hun medewerkers hebben 'gevolgd'. Door de handen van de apostelen geschiedden vele 'tekenen en wonderen' (Hand. 5:12). De prediking van Filippus in Samaria ging gepaard met 'tekenen en grote krachten' (Hand. 8:13). Bij de Korintiërs zijn 'de tekenen van een apostel' verricht (2 Kor. 12:12). Zoals God zijn volk uit Egypte verlost onder 'tekenen en wonderen' (vgl. Hand. 7:36), zo heeft Hij de verkondiging van zijn grote verlossing in Christus door 'tekenen en wonderen' gelegitimeerd⁷. Met die tekenen 'bevestigde' (*hebaioo*) de Here het Woord (Mark. 16:20), gaf Hij 'getuigenis' aan de verkondiging van het heil (Hebr. 2:4).

Hoewel alle gaven ('toedelingen', Hebr. 2:4) van de Geest de verkondiging van de apostelen bevestigden⁸, zijn er gaven geweest die inderdaad als 'tekenen en wonderen' konden functioneren. Zij hadden iets opzienbarends. Het woordje 'teken' (*semlion*) spreekt van een opvallend verschijnsel (vgl. Luk. 2:12; Openb. 12:1,3)⁹. Het boek Handelingen vertelt ons dat er inderdaad door de apostelen en hun medewerkers opzienbarende dingen gebeurden: genezingen (3:7; 9:34), opwekkingen (9:40; 20:10) en duiveluitwerping (16:18). Bij de tekenen die de predikers van het evangelie zullen volgen, noemt Christus in Markus 16:17 ook het spreken in nieuwe tongen. Dat betekent dat ook de glossolalie tot de opzienbarende verschijnselen heeft behoord. Wij lezen dan ook dat Cornelius en de zijnen in tongen spreken als bewijs dat hun de gave van de Heilige Geest geschonken is (Hand. 10:46). Hetzelfde lezen wij van enige discipelen te Efeze (Hand. 19:6).

De Here Jezus noemt in Markus 16:17, 18 niet de gave van de profetie als teken. Maar in Handelingen 19:6 horen wij dat ook het profeteren als zodanig **functioneer**t. De discipelen in Efeze spreken in tongen én profeteren (Hand. 19:6). Ook het profeteren is teken daarvan dat de Geest over hen gekomen is. De glossolalie en het profeteren konden ook heel goed als 'teken' functioneren: het **was** iets bijzonders, het viel op. Dit nu geldt niet in dezelfde mate van gaven die Paulus noemt, bijv. het dienen, het onderwijzen, het uitdelen, het leiding geven (Rom. 12:7,8) of het spreken met wijsheid en met kennis (1 Kor. 12:8).

Mijn conclusie is dat er voor Calvijn's onderscheiding tussen 'wonderbaarlijke' en meer 'gewone' gaven veel te zeggen is¹⁰. Er zijn gaven geweest die echt als 'tekenen en wonderen' hebben gefunctioneerd overeenkomstig het woord van Christus in Markus 16:17, 18. Uit Handelingen 10:46 en Handelingen 19:6 blijkt dat daartoe ook de glossolalie en het profeteren gerekend moeten worden. En dat wijst op zijn beurt weer in de richting van een bijzonder *heilshistorische* plaats. Dit alles diende - zij het niet alléén¹¹ - ter bevestiging en legitimatie van het apostolisch getuigenis.

Bevestiging

Dat de gave van het profeteren een bijzondere heilshistorische plaats inneemt, wordt mijns inziens bevestigd in een tweetal Schriftplaatsen. Allereerst is te wijzen op 1 Korintiërs 13:8, waar Paulus schrijft: "De liefde vergaat nimmermeer; maar profetieën, zij zullen afgedaan hebben; tongen zij zullen verstommen; kennis, zij zal afgedaan hebben". Er is over wat Paulus hier zegt veel te doen. De meeste ver-

klaarders zien in dit gedeelte een tegenstelling tussen deze **bedeling** en de voleinding¹². Een enkeling meent dat Paulus 'het onvolkomene' betreft op de tijd dat het Nieuwe Testament nog niet voltooid was, terwijl 'het volmaakte' dan staat voor de tijd dat de bijbel compleet is. Toen konden tongentaal en profetie ophouden. Gods openbaring was af¹³. Beide opvattingen worden door bezwaren gedrukt. Wat de eerste betreft, kan men zeggen dat in de voleinding geloof, hoop en liefde blijven? Van de Liefde is dat wel te zeggen: zij vergaat 'nimmermeer' (vers 8). Maar geldt dit ook van het geloof en de hoop? Staat hij Paulus het geloof niet tegenover het aanschouwen van straks (vgl. 2 Kor. 5:7)? En zegt de apostel niet dat hoop die gezien wordt, geen hoop is (vgl. Rom 8:24)? Wat de tweede opvatting betreft: is het kennen 'ten dele' opgeheven, wanneer het Nieuwe Testament voltooid is? Bereiken wij in deze bedeling het 'volkomen' kennen? Kennen wij nu al, zoals wij zelf gekend zijn¹⁴? Een betere **uitleg** biedt J.W. Mans, wanneer hij erop wijst dat wij dit gedeelte moeten lezen in het licht van het ophemelen van 'de uitingen' van de Geest door de Korintiërs. Daartegenover benadrukt de apostel het blijvende van geloof, hoop en liefde. **Mans** schrijft: "Het blijkt, dat Paulus in een kort bestek enkele temporale vergelijkingen maakt, die van verschillende aard **zijn**. Voor de bedoeling die hij met dit gedeelte heeft, is het blijkbaar niet problematisch, dat deze aanduidingen zo verschillend zijn. We zullen daarom de tegenstelling tussen de bedeling van de kerk en de voleinding niet moeten toepassen op Paulus' gehele betoog..."¹⁵. Paulus bereidt de Korintiërs er pastoraal op voor dat gaven als tongentaal, profetie en charismatische kennis¹⁶ gaan verdwijnen,

terwijl geloof, hoop en liefde het **leven van de gemeente** zullen blijven stempelen tot de jongste dag.

Wanneer wij dit gedeelte zo lezen, vinden wij **hier** een bevestiging van de bijzondere **heilshistorische** plaats van de gave van de profetie!

Deze bijzondere heilshistorische plaats komt ook naar voren, wanneer Paulus in *Efeziërs 2:20* schrijft dat de Efeziërs gebouwd zijn op "het fundament van apostelen en profeten". De apostel spreekt in vers 22 over een gebouwd 'worden': de bouwactiviteit aan Gods tempel gaat door. Maar het fundament is eens voor altijd gelegd: het zijn apostelen en profeten, die het heil in Christus voor alle eeuwen hebben verkondigd. Wij wezen er reeds op dat het hier - vgl. Ef. 3:5; 4:11 - om nieuwtestamentische profeten moet gaan. Zij worden met de apostelen genoemd, omdat ook hun spreken openbaringskarakter droeg, onder **direkte** aandrang van de Geest (vgl. 1 Kor. 14:30), een ook zij door de Geest heilsgeheimenissen mochten bekend maken (vgl. Ef. 3:5, 6). Toen het Nieuwe Testament klaar was, konden de apostelen sterven en de profetische stemmen zwijgen. Want het fundament was door hun getuigenis voor alle eeuwen gelegd. De **direkte** verbinding die Paulus in Efeziërs 2:20 tussen apostelen en profeten legt, onderstreept dat de profeten met de apostelen een **unieke heilshistorische** plaats hebben ingekomen.

Vandaag nog?

In charismatische kring speelt de gave van de profetie naast die van het spreken in tongen een belangrijke rol. Voor sommigen is profeteren de gave om toekomstige gebeurtenissen te openbaren of om Gods wil ken-

baar te maken in bepaalde gelegenheden. Anderen zien deze gave vooral als een bijzondere bekwaamheid om tot opbouw van de gemeente te spreken¹⁷. Maar hoe men het profeteren ook invult, algemeen is men het erover eens dat het gebeurt door een **direkte** aandrijving van de Heilige Geest.

Verschillende auteurs van gereformeerde origine keren zich tegen wat zij aanduiden als 'de streep-theologie': er is geen streep te trekken tussen de apostolische tijd en onze tijd. Ook de teken-gaven en zeker de gave van de profetie kunnen vandaag nog ontvangen worden¹⁸. Er is in het werk van de Heilige Geest geen reductie! De gaven die wij in het Nieuwe Testament tegenkomen, horen structureel tot de Geest en zijn werk.

Wij gaven er aandacht aan hoe men in de zestiende eeuw in reformatorische kring met de gegevens **van** het Nieuwe Testament is omgegaan. Uit onze verkenning bleek dat men bij alle verschil de gave van de profetie als **openbaringsgave** niet als iets blijvends heeft willen zien. zowel voor Calvijn als voor **Zwingli was** het openbaren van geheimenissen niet het wezenlijke van de nieuwtestamentische profetie. Voor beide reformatoren bestond de profetie vooral in een bijzondere bekwaamheid om de Schrift uit te leggen en op het leven van de gemeente toe te passen. Vanuit die opvatting ontstond het instituut van de 'profetie' dat - zo bleek ons - verschillende **invulling** kreeg te Zurich, te Londen en op het Convent van Wezel.

Wij moeten echter constateren dat men met dit alle geen recht deed **aan wat** het Nieuwe Testament zegt over het profeteren. Wij lezen nergens dat het vooral ging om een uitleggen en toepassen van de Schrift. De gave van de profetie heeft **méer** omvat

dan men in de zestiende eeuw meende. Wezenlijk was ook het kenbaar maken van heilsgeheimenissen (Ef. 3:5; 1 Kor. 13:2), het ontvangen van openbaringen (1 Kor. 14:26), het geven van concrete aanwijzingen met betrekking tot de wil van God (1 Tim. 1:18; 4:14), het doorzien van het verborgene van de mens (1 Kor. 14:24).

Al deze Schriftgegevens brengen tot de conclusie dat de nieuwtestamentische profetie vooral een **openbaringsgave** is geweest, een spreken onder directe aandrang **van** de Heilige Geest (1 Kor. 12:3; Ef. 3:5). Een spreken dat tegelijk een **teken-karakter** droeg en het apostolisch getuigenis bevestigde.

Nu dit getuigenis bevestigd is (Hebr. 2:3,4) en het fundament van apostelen en profeten gelegd is (Ef. 2:20), kunnen wij vandaag op deze gave niet meer rekenen. Het hoeft ook niet, want er zijn heilige Schriften die ons wijs kunnen maken tot behoud (2 Tim. 3:15)¹⁹.

Wanneer wij zowel het tekenkarakter van de profetie in het kader van de apostolische prediking als het openbaringskarakter van de profetie op de weg van de Geest naar het fundament van de kerk honoreren, moet de conclusie zijn **dat het in de gave van de profetie gaat om een charisma dat niet blijvend aan de gemeente geschonken is, maar dat een heilshistorisch bepaalde plaats en functie had in de apostolische kerk.**

Is daarmee dan alle profeetisch spreken in de kerk verdwenen? Tekent Openbaring 11 het getuigenis van de kerk niet onder **het** beeld van de twee getuigen die profeteren (vers 3) en worden deze getuigen niet 'profeten' genoemd (vers 10)?

Mijn antwoord is: ook wanneer er geen openbaringen meer gegeven worden en er geen sprake meer is van een **direkte** aan-

drang van de Geest, betekent dit niet dat de kerk niet meer profetisch kan spreken. Bij de profetie gaat het immers ook om een **verkondiging**, die het Woord als een woord op zijn tijd spreekt, situaties doorlicht, misstanden aan de kaak stelt, **de gemeente** leert, **vermaant en** vertroost. Ik om **dan** ook dicht bij Calvijn wanneer hij zegt: "Derhalve is de profetie heden in de christelijke kerk bijna niet anders dan een recht verstaan **van de Schrift en** de bijzondere bekwaamheid om haar uit te leggen" (Com. Rom. 12:6).

Zulk spreken waarbij de Schrift rijk en aktueel opengaat, zonden worden aangewezen en de gemeente werkelijk 'lering' en 'opwekking' **ontvangt** (vgl. 1 Kor. 14:31) en gebouwd wordt (vgl. 1 Kor. 14:4), kan men - mutatis mutandis - 'profeteren' noemen en daarnaar dienen wij **vandaag** te 'streven' (vgl. 1 Kor. 14:1). Om deze 'profetie' mogen en moeten wij bidden. Want als de gemeente één ding nodig heeft, dan is het: te horen wat de Geest in deze tijd tot haar zegt!

¹ Vgl. wat Calvijn zegt in zijn commentaar op Kom. 12:6: "Neque vero apparet, Paulum hic admirabiles tantum gratias illas recensere voluisse; quibus Evangelium suum principio nobilitavit Christus: quin potius videmus ordenarias tantum dotes, et quae perpetuo in Ecclesia manent, referri". C. Graafland, *Gereformeerden op zoek naar God*, Goudriaan-Kampen (1990), doet Calvijn geen recht, wanneer hij zegt: "Calvijn heeft heel bewust, en voor zijn gevoel op deugdelijke gronden, het charismatisch element in het werk van de Geest erbuiten gehouden" (p. 186).

² Bewijsplaatsen bij W. Krusche. *Das Wirken des Heiligen Geistes nach Calvin*, Göttingen 1957, p. 330 noot 1180 en p. 331 noot 1186.

H. Bavinck. *Gereformeerde Dogmatiek*, IV, Kampen ³1930, p. 498. A. Kuypcr, *Het werk van den Heiligen Geest*, Kampen ⁴1927 p. 205, 251 meent dat het charisma van ziektegecenzigd bij zenuw- en zielszichte nog voorkomt.

⁴ Vgl. bijv. F.W. Grosheide, *De Heilige Geert in de brieven*, in: *De Heilige Geest*, red. J.H. Bavinck e.a. Kampen 1949, p. 100; J.A. Heyns, *Dogmatiek*, Pretoria ²(1981), p. 301: "In die periode van kerkstichting toe onder andere die Nieuwe Testament nog nie as geheel beskikbaar was nie, was daar dus ander gawes nodig as wat tans die geval is".

⁵ J. van Bruggen, *Marcus Het evangelie volgens Petrus*, Kampen (1988, p. 401).

⁶ J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk*, Kampen 1984, p. 33.

C. Trimp, *De gemeente en haar liturgie*, Kampen 1983, zegt: "Op dezelfde wijze functioneren in de grote verlossing van de nieuwtestamentische heilsbedeling de 'tekenen en wonderen' als machtige 'start-versterkers'. Er moest 'geforceerd' worden, wilde het evangelie van Christus worden ingebracht in die toegesloten samenleving van verharde joden en aan de heerschappij van Satan verkochte heidenen" (0.35).

⁷ Vgl. wat Paulus schrijft in 1 Kor. 1:5, 6: "want in elk opzicht zijt gij rijk geworden in Hem: in alle woord en alle kennis, gelijk het getuigenis aangaande Christus onder u bevestigd is". De Here heeft de prediking van Paulus 'bevestigd' (*bebaard*) door de Korintiërs rijk te maken in 'alle woord en alle kennis'. Deze rijkdom door de Geest is dus bevestiging van de apostolische verkondiging!

⁸ Vgl. J.L. Koole, *Gaven der geneezing*, Delft 1953, p. 26.

⁹ Dit is wat anders dan te spreken over 'natuurlijke' en 'hovennatuurlijke' gaven. J.H. Bavinck, *Ik geloof in de Heilige Geest*, Den Haag z.j., merkt op: "Maar ook in het Nieuwe Testament valt geen accent op het onderscheid tussen natuurlijk en hovennatuurlijk. Dat is een onderscheid dat in het Westerse denken sinds de grote veroveringen van de natuurwetenschap zeer in het contrain gekomen is, maar de Bijbel kent die woorden niet. De Bijbel spreekt nog wel van 'buitengewoon' (Hand. 19:11), maar verder gaat hij niet" (p. 61). Vgl. ook J. Veenhof, *Charismata -hovennatuurlijk of natuurlijk?*, in: *Ervaren waarheid, Opstellen aangeboden aan dr. H. Jonker*, Nijkerk (1984), p. 120 e.v.

¹⁰ De profetie had duidelijk óók een gemeente-opbouwende functie, vgl. 1 Kor. 14:3. De glossolaal sticht zichzelf, vgl. 1 Kor. 14:4. J. Maris, *Geloof en ervaring. Van Wesley tot de pinksterbeweging*, Leiden 1992, p. 263 spreekt met recht over 'tweeërlei functie' van de profetie:

teken bij de apostolische prediking **G**a een gave tot opbouw van de gemeente.

¹² Zo bijv. E.W. Grosheide, *De eerste brief aan de kerk te Korinthe*, Kampen ³1957, p. 346: "Is het hoogtepunt bereikt en daarmee deze bedeling afgesloten, dan houdt op, al wat van deze bedeling was, de charismata daaronder begrepen".

¹³ Zo bijv. T. Groenenberg, *I Korintiërs 13, 9-12, Gereformeerd Kerkblad Midden-Nederland*, jrg. 52, nr. 38, p. 13: "Met betrekking tot profetie en glossolalie als openbaringsmiddelen van God, is dat doel gekomen, als de bijbel compleet is. Dan is ook het moment gekomen dat het 'onvolkomene' is opgehouden".

¹⁴ P. Groenenberg betreft het 'gekend zijn' op Paulus' omgeving. "Paulus geeft aan dat men hem kent. Men ziet de persoon Paulus en hoort zijn prediking. De hele Paulus is een open boek", (*a.w.*, p. 14). Het lijkt me te veel eer voor ons kennen nú (vgl. 1 Kor. 2:11!). Bovendien spreekt de apostel in 1 Kor. 8:3 over een door 'Hem' (= God) gekend zijn.

¹⁵ J.W. Maris, *n.w.*, p. 249.

¹⁶ Omdat 'kennis' hier hij tongetaal en profetie rtaat, zullen wij aan charismatische kennis moeten denken, vgl. 1 Kor. 12:8.

"Vgl. J.W. Maris, *a.w.*, p. 184. J.I. Packer, *Wandelen door de Geest* (1984) wijst erop dat er niet een gelijkluidende charismatische theologie bestaat (p. 179).

¹⁸ Vgl. C. Graafland, *a.w.*, p. 190: C. Graafland, *Gedachten over her ambt*, Zoetermeer (1999), p. 329; H. Wentzel, *De Heilige Geest, de kerk en de laatste dingen*, Dogmatiek IVa, Kampen (1995), p. 521; K. Runia, De gave van de profetie, *Theologia Reformata*, jrg. 42, nr. 1, p. 17. Runia heeft echter tegelijk ook ergens weer zijn aarzelingen.

¹⁹ J.W. Maris wijst op de moicte die men iii charismatische kring heeft om de verhouding tussen de Schrift en de profetische uitspraken te bepalen. Hij tekent daarbij aan: "Terwijl gevarieerde en zelfs tegengestelde antwoorden gegeven worden op de vraag of het spreken van God vandaag hetzelfde gezag heeft als het Woord van God in de Heilige Schrift, wordt er in alle gevallen aan de 'rechtstreekse' openbaring wel een praktische prioriteit gegeven, en verschuift de aandacht voor de Bijbel meer naar de achtergrond" (*a.w.*, p. 203).

Di: A.N. Hendriks is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Amersfoort-Centrum.

KEIZER KAREL V EN DE KERKHERVORMING (4)

de machtigste man van de 16e eeuw – Gods gevangene!

H. Veldman

kerkgeschiedenis

Groei van het Duitse protestantisme

Kan men de start van de reformatie feitelijk alleen maar koppelen aan het gebied van de keurvorst van Saksen, de latere ontwikkelingen laten zien dat steeds meer vorsten en stadsregeringen de reformatie in hun gebieden doorvoeren. Hessen wordt een belangrijk centrum, waar iemand als landgraaf Philips graag denkt in termen van bondgenootschappen met allen die een steentje kunnen bijdragen aan de versterking van de reformatische krachten en dus aan de verzwakking van de machten van de roomse kerk en de even roomse keizer. En in Noordwest-Duitsland is de graaf van Oost-Friesland een voorstander van hervorming; Emden zal een belangrijk reformatisch centrum worden. Daarna vindt de reformatie open deuren in Württemberg, Pommern, het hertogdom Saksen (waar tot 1539 de roomse neef van de keurvorst de scepter zwaaide, maar na diens dood wordt opgevolgd door een protestantse zoon) en Brandenburg. Maar ook in de stad Augsburg wordt de reformatie doorgevoerd (1534).

En in dit verband moeten we ook niet vergeten hoe de Lutherse kerkhervorming in de Scandinavische landen opgang vindt. Helaas hangt daar, en dat geldt ook voor Duitsland zelf, de voortgang van de reformatie veelal meer af van de regering dan van de mondige kerkleden zelf. Reformatie van hoven af

Van oktober 1532 tot januari 1541 is keizer Karel V de grote afwezige in het Duitse rijk. Hij is opnieuw gedwongen zijn volle aandacht te geven aan de strijd tegen de Turken die nu in het Middellandse Zeegebied opereren. Karels strijd tegen hen is eerst succesvol: hij weet in 1535 de Noord-Afrikaanse havenstad Tunis op hen te veroveren, maar daarna gaat het niet meer zo voorspoedig. In 1541 mislukt een soortgelijke poging om Algiers te bedwingen. En in Zuidoost-Europa behalen de Turken meer dan een overwinning: Boedapest (Ofen) wordt stormenderhand genomen in de zomer van 1541.

Intussen is de koning van Frankrijk nog steeds vijandig. Hij staat op het punt zelfs een bondgenoot te worden van de Turken, iets waarvan ook zijn tijdgenoten heel vreemd hebben opgekeken. Immers, deze koning tooit zich met de toch wel heel sprekende naam 'de allerchristelijkste koning van Frankrijk' – en dan zoek je bewust een bondgenootschap met die verschrikkelijke Turken?

Maar Karel V is de gebondene. Hij tracht nog wel Frans I in diens eigen land een stoot onder de gordel uit te delen middelen veldtocht in de Provence, maar hij heeft absoluut geen grip meer op de ontwikkelingen in Duitsland. Daar gaan steeds meer regio's over naar het kamp van de protestanten. De jaren na 1532 heten wel de gloriejaren van de Schmalkaldische Bond.

Karel vraagt zich ondertussen af: Hoe nu te handelen om het aloude ideaal van de 'eenheid van kerk en staat' terug te krijgen? Wat zal dat een hoop voordeel opleveren in de permanente strijd tegen de Turk? Er moet toch een oplossing te bedenken zijn? Zou het niet zo kunnen dat de roomse theologen eens niet verstandige, maar scherpe argumenten de ketterijen van Luther en de zijnen weten weg te redeneren? Die weg moet nu maar eens werkelijk worden bewandeld. De nieuwe paus, de prachtlievende Paulus III, is ook bereid een concilie te laten houden.

dus. **Het** ontstaan van een volks-**kerk** is een logisch vervolg.

Wederdoperse revolutie

In de Jaren '30 breidt ook de invloed van de Wederdopers zich sterk uit. We hoeven de details **hier** niet te bespreken. Hun ernstigste ontsparing echter heeft een politiek nadeel betekend voor de protestanten. Dat is de zaak van de anabaptistische revolutie in het West-Duitse Munster in de jaren 1534-35 met mannen als Bernd Rothmann en Jan van Leyden. Voor de keizer en alle andere r.k. politieke en kerkelijke leiders geldt het als bewijs temeer dat revolutie in de kerk doorwerkt in de samenleving: veelwijverij en goederengemeenschap. De reformatoren hebben er veel aan gedaan om deze beeldvorming bij hooggeplaatsten te corrigeren.

Lutheï-bijbel en Luther-liederen

Intussen is het eenzijdig om alleen te letten op winst als het gaat om regionale oppervlakten; er is ook een andere winst te constateren. Luther en zijn medewerkers hebben de vertaling van het Oude Testament voltooid en vanaf 1534 kunnen de Duitsers de volledige bijbel lezen in hun eigen taal: *Biblia / das ist / die gantze Heilige Schrift Deudsch. Mart. Luth.*, aldus het eerste titelblad. Het is onberekenbaar hoeveel invloed deze bijbel gehad heeft op liet Duitse volk.

En daarnaast mogen we vermelden hoe **men** in de kringen rond Luther werkt aan de compositie van hijhelsc liederen, geschikt voor de eredienst, maar ook voor huis en school. In de laatste editie van de evangelische kerkliederen die de hervormer zelf nog heeft beleefd, zijn er in totaal 35 liederen beschikbaar. De oudste

berijmingen dateren van 1523, de beroemdste is die **van** Psalm 46, beter bekend als Een *vaste burcht is* onze God, gedateerd in de jaren 1526-1528.³⁵

In dit verband is het een goede zaak te beseffen dat God wil dat mensen **zijn** Woord horen en dat ze Hem bezingen in psalm en lied. Hij troont immers op de lofzangen **van** Israël?! En waar die troon van God op een schriftuurlijke manier bezongen wordt, kan de kerk gerust zijn op haar toekomst: God zal haar bewaren en beschermen! De poorten van de hel zullen haar niet overweldigen!

Wittenberger Concordia

Kerkelijke eenheid onder protestanten is een zaak waaraan ook gewerkt is in de jaren na Augsburg-1530. Het politieke belang ervan is evident. Vooral Martin Bucer in Straatsburg heeft enorm veel werk verzet om de onderlinge verschillen weg te werken. **Hét** grote struikelblok is de leer van het Avondmaal, en dan vooral de vraag naar de tegenwoordigheid van Christus in, met en onder de tekenen van brood en wijn. In 1536 wordt in Wittenberg een 'concordia' (= overeenstemming) bereikt tussen de aanhangers van de Augsburgse Confessie en de Zuidoosters die in 1530 nog een eigen confessie hadden ingediend bij Karel V. Feitelijk mag men stellen dat Bucer c.s. zich plaatsen achter Luthers leer van de consubstantiatie, **d.w.z.** dat men gelooft dat Christus in, met en onder de tekenen van het Avondmaal werkelijk aanwezig is en dus ook werkelijk wordt genuttigd. Voor de gereformeerde Zwitsers, die na de dood van Zwingli in 1531 onder leiding van Heinrich Bullinger staan, gaat deze leer te ver. Hoeveel waardering ze ook hebben voor Bucers eenheidspoging, ze vinden wel

dat Bucer teveel overhelt naar Luther. **Zij** houden vast aan de Helvetische Confessie die is opgesteld om op het eventueel te houden concilie van Mantua te worden ingediend als geloofsgetuigenis van de gereformeerde kerken in Zwitserland.³⁶ Een breed eenheidsfront van alle protestanten in het Duitse rijk (ook Zwitserland hoort er formeel bij) is dus van de baan.

De opstelling van paus Paulus III

In 1534 krijgt de rooms-katholieke kerk een nieuwe paus. Hij komt uit de familie Farnese voor wie hij een weldoener blijkt te worden (nepotisme). En uit alles blijkt dat hij een groot liefhebber is van de renaissancecultuur. Toch doet hij er alles aan om de kerkelijke misstanden aan de orde te stellen. In 1536 stelt hij een commissie in die de 'vernieuwing' van de kerk moet voorbereiden." Een van de centrale figuren hier is kardinaal Contarini, die een grote mate van openheid bepleit. Maar steeds gaat het in de strijd tegen misstanden om zaken die al eeuwenlang protest opriepen, zoals, simonie (het kopen van ambten in de kerk), en de afwezigheid van bisschoppen in hun dioceses. Paus Paulus III is ook de man die de nieuwe orde van de Jezuïeten o.l.v. Ignatius de Loyola heeft erkend en gestimuleerd. En daarin is Contarini helemaal eensgezestes met **zijn** hoogste baas."

De paus heeft intussen een concilie te Mantua (1537) toegezegd. Wat hij daarmee wil bereiken wordt duidelijk uit het voorbereidende werk van de pauselijke gezant Vergerio.

Luther wil een 'echt' concilie!

De pauselijke gezant Pietro Paolo Vergerio reist in 1535 Duits-

land af om te polsen hoe men denkt over een te houden concilie. **Hij** komt in november te **Wittenberg** en wordt daar eervol ontvangen. Hij nodigt Luther uit om met hem te komen praten op het keurvorstelijk slot, waar **Vergerio** intrek heeft mogen nemen. De hervormer aarzelt geen moment om hier op in te gaan. Maar hij doet het wel op een heel speciale manier. In feestelijke kleding gestoken, met een gouden halsketting om, zijn uiterlijk goed verzorgd alsof hij naar een 'bruiloft gaat, reist de jeugdig uitzierende Luther samen met Bugenhagen in een koets naar het kasteel. Hij wil de kwestie van de pauselijke politiek eigenlijk bespottelijk maken. Onderweg lacht hij Bugenhagen toe: 'Hier reizen de **paus** van Duitsland en kardinaal **Pommeranus**,³⁹ Gods werktuigen.' In het onderhoud met **Vergerio** laat Luther zijn scepsis over de werkelijke waarde van een concilie goed merken, maar toch wil hij zo'n vergadering best bezoeken. Maar dan met maar één bedoeling: niet om over een kwestie te oordelen en al helemaal niet over de zijne, maar om voor de waarheid te getuigen, om zo de christenen die zich nog steeds totaal vergissen te bevrijden! Het Woord van God moet daar klinken en dat zal waarheid en leugen van elkaar scheiden! Volgens Luther wil Rome zo'n concilie niet: de **paus** wil 'ongereformeerd' blijven!⁴⁰ **Vergerio** hoeft zich geen illusies te maken over Luthers medewerking aan een concilie waar niets anders staat geprogrammeerd dan de uitroeiing van de ketterij. In zijn latere geschrift over concilies en kerken (1539) schrijft Luther dat hij graag zou willen dal Jezus Christus op aarde kwam om hier concilie te houden! Maar zolang Hij in de hemel blijft zal de ware kerk het moeten doen met de Heilige

Psalm 46. Een **vaste** burcht is onze God
(Facsimile uit 16e-eeuws Gezangenboek)

Schrift, het levende Woord van God. En wat het concilie betreft, elke bijeenkomst waar het Woord van God het alleen te zeggen heeft, is een concilie. De schoolmeester is een concilie als hij de leer van Christus handhaaft in zijn domein! Een 'echt' concilie is alleen gebonden aan Gods Woord.

In zijn geschrift over de concilies spreekt Luther ook prachtige dingen uit over de ware kerk tegenover de valse kerk, die van de antichristelijke paus.⁴¹

Intussen is **Vergerio** wel onder de indruk gekomen van Luthers woorden. Hij begint zich steeds meer op diens leer te oriënteren. We zullen hem nog weer horen in **Worms** 1540.

Keizerlijke kerkpolitiek

In 1539 pakt Karel V, terwijl zijn zee- en landoorlog tegen de **Turken** nog voortduurt, maar een '10-jarige' wapenstilstand met **Frans I** hem enige speelruimte geeft,⁴² de draad van zijn eerde-

re kerkpolitiek weer op. Hij moet de protestantse vorsten mee zien te krijgen in zijn bestrijding van de gevaren uit het oosten. Daarom zet Karel de koers uit van de Erasmiaans-getinte middenweg. Dus weer praten en onderhandelen met de kerkelijke tegenpartij.⁴³

In het protestantse **kamp** is een nieuwe bemiddelaar opgestaan in de persoon van Joachim II van Brandenburg. Hij meent dat de oplossing van een aantal kwesties heel dichtbij is: geef de protestanten de lekenkelk en laat hun geestelijken het recht krijgen te trouwen, dan is wellicht de ergste pijn voorbij en kan men verder spreken over de andere kwesties. Ook aan keizerlijke kant staat een nieuwe onderhandelaar klaar, Johann Veeze, de ex-bisschop van Lund – hij is daar na de invoering van de reformatie in Zweden verdreven. Zo komt het in april 1539 tot een vergadering in Frankfort waar men enige toenadering weet te bereiken. Geen vrede nog, maar wel een 'Anstand', d.i. een wapenstilstand, voor zes maanden, met een mogelijke verlenging tot achttien maanden (op voorwaarde van protestantse hulp tegen de Turken). Juridische processen zullen stilgezet worden, terwijl de keizerlijke gezant toezegt ruimte te geven voor nieuwe religiegesprekken om zo de gewenste eenheid dichterbij te brengen. Toch is de keizer zelf niet helemaal gelukkig met dit eerste onderhandelingsresultaat: hij ratificeert deze 'Anstand' niet, maar hij herroept haar ook niet. Intussen weet Karel V met de Turken een wapenstilstand te sluiten (februari 1540), waardoor er tijd komt voor een religiegesprek, te houden in Spiers. Dit wordt echter vanwege de pest (!) verplaatst naar Hagenau, terwijl de gezanten van de paus duidelijk maken dat Rome het niet eens is mei

deze ontwikkeling. De paus is doodsbenuwd voor een nationaal (Duits) concilie. Toch zet Karel door en laat hij (wegens eigen absentie) zijn broer Ferdinand de gesprekken te Hagenau openen, juli 1540. Nog steeds zwijgen de wapenen.

De gesprekken te Hagenau 1540

Van werkelijke gezamenlijke besprekingen is echter niet veel terechtgekomen. Wegens interne verdeeldheid bij de roomse partij kan men daar niet aangeven wat de basis van het gesprek met de protestanten moet zijn. De één wil vanuit een roomse visie op de Augsburgse Confessie praten, de ander zegt dat het beter is om eerst over hoofdzaken (de leer van de rechtvaardiging en de kerk) eens te worden. De protestanten (geen enkele politieke leider is aanwezig – alleen maar diplomaten) verklaren dat ze alleen op grond van de vastgestelde tekst van de Augsburgse Confessie willen spreken. Eind juli is het geduld van Ferdinand op en verdaagt hij de besprekingen. Men zal later in Worms proberen verder te komen.

Intussen zijn er in die zomermaand van 1540 in Hagenau allerlei ontmoetingen geweest die voor de toekomst van de kerk van betekenis zijn geworden. Melanchthon is helaas ziek thuis gebleven. Martin Bucer uit Straatsburg spreekt voor het eerst met de tot reformatie neigende aartsbisschop van Keulen, keurvorst Hermann von Wied. Bucer wil Von Wied wel helpen om de zaak van de reformatie tot klaarheid te brengen. Ook Calvin is vanuit Straatsburg enkele keren, eerst met Capito, een andere keer met Farel, op bezoek geweest in Hagenau. Roomse theologen als Eck en Faber hebben er alles aan gedaan om de eenheid in hun kamp te herstel-

len. Het zal straks moeten blijken of de erasmiaanse stroming nog invloed kan uitoefenen.

Voortzetting in Worms 1540/41

Nadat in Hagenau is afgesproken dat voor de beoogde gesprekken de beide partijen ieder elf stemgerechtigde deelnemers zouden sturen (met elke evenzoveel schrijvers en notulisten), is er tevens op gewezen dat de gesprekspartners zich 'vriendelijk, christelijk en overeenkomstig de Heilige Schrift' zouden opstellen. De protestanten spreken intern af dat ze zich niet zullen laten losweken van hun confessie (waarvan Melanchthon een nieuwe editie heeft vervaardigd, de *Confessio Augustana variata*), hoewel ze bereid zijn om over afzonderlijke kwesties te onderhandelen.⁴⁴

Intussen maakt Karel V bekend weer eens en rijksdag te willen houden, in Regensburg 1541. Met het oog daarop moeten de gesprekken in Worms toch wel tot enig resultaat leiden. Pas eind november 1540 kan men starten: het wachten was op de keizerlijke voorzitter, Granvelle sr. Nadat de protestanten hun confessie en de daarbij horende apologie hebben overhandigd, is Granvelle vol zorg over de mogelijke afloop van de gesprekken in Worms. Het is hem ter ore gekomen dat maar liefst drie van de roomse gedelegeerden neigen tot de reformatie. Daardoor zal de stemverhouding van 11-11 dus uit kunnen komen op 14-8 ten voordele van de 'kettters'. Het is dan maar beter niet te stemmen... We komen Vergerio hier ook weer tegen. Hij is intussen bisschop van zijn geboortestad Capodistria. Hij spreekt in Worms een nogal 'verdachte' rede uit. Nog steeds is hij groot voorstander is van een algemeen concilie, maar als hij de protes-

tanten 'broeders' noemt, fronsen er een flink aantal wenkbrauwen. En hij wil ze ook best als katholiek accepteren omdat de Augsburgse Confessie zo stevig verankerd is in de oude, oecumenische belijdenissen! Kan een concilie niet werken aan verzoening met deze 'broeders' door gewoonweg te erkennen dat de kerk vele gebreken vertoont?

Vergerio moet vanaf dit ogenblik erg uitkijken: de inquisitie volgt hem, men vermoedt sterke beïnvloeding door Luther. En dat is ook zo! Daarom kan Vergerio zijn deelname aan het concilie van Trente wel vergeten. En nog meer: in 1546 moet hij zijn bischopszetel opgeven. In 1549 volgt dan zijn definitieve breuk met Rome, hij wordt geëxcommuniceerd. Hij zal zich nog een aantal jaren in dienst begeven van de reformatorische kerken in Zwitserland en Polen. En hij dient als raadgever van de hertog van Württemberg. Hij sterft in 1565 te Tübingen.⁴⁵

Geen 'poldermodel'

Het idee van een soort 'poldermodel', waarin de partijen werkelijk met z'n allen om de tafel gaan zitten om uit de problemen te komen, kan men in Worms maar beter niet aanroeren. Iedere groep blijft apart vergaderen en de 'gesprekken' lopen via twee vertegenwoordigers. Na veel vertragingen komt het uiteindelijk zover dat men vier dagen achtereen (14-17 januari 1541) disputeert over de erfzonde. En terwijl de partijen elkaar een cindweg naderen, komt er bevel van de keizer om de besprekingen af te breken om ze voort te zetten op de Rijksdag van Regensburg. Daar zal hij zelf de gesprekken willen bijwonen!

Calvijn ook in Worms

Tot de afgevaardigden naar

Worms behoorden voor Straatsburg de theologen Bucer en Capito, terwijl ook Calvijn en Sturm waren aangewezen. Omdat er veel tijd verloren ging aan wachten, is men aan prntestantse kant (23 man in totaal!) veel met elkaar gaan spreken. Voor Calvijn, die bij vriend en vijand al heel goed bekend staat als de auteur van de *Institutie*, is het contact met Melanchthon van bijzondere betekenis geweest.

Een kleine bijzonderheid is in dit verband het niet zo bekende feit dat Calvijn in Worms op de eerste dag van 1541 een gedicht heeft geschreven onder de titel *Epinicion Christo Cantatum*, een overwinningslied voor Jezus Christus.⁴⁶

Geheime onderhandelingen

Nog in december 1540 starten er in Worms geheime besprekingen, die mogelijk zijn gemaakt door voorbesprekingen tussen landgraaf Philips van Hessen en Granvelle. De werkelijke gesprekspartners zijn de volgende vier personen: aan r.k. kant Johann Gropper en Gerhard Veltwyck, (een secretaris van de keizer) en van de protestanten de Straatsburgse theologen Bucer en Capito. Waar is het om te doen? Wel, wat men in de andere besprekingen niet voor elkaar krijgt (mee door allerlei formele kwesties) wil men achter gesloten deuren nu proberen voor elkaar te krijgen: een werkelijk compromis inzake de wezenlijke geschilpunten over de leer van de geloofsgerechtigheid. De besprekingen leiden zover dat men aan weerszijden een 'dubbele gerechtigheid' erkent, namelijk als eerste de gerechtigheid uit geloof en daaraan vastgeklonken de gerechtigheid uit de werken!

Als Luther het ontwerp van deze

overeenkomst onder ogen krijgt, reageert hij verrast over de goede bedoelingen van de vier heren, maar hij kan er zijn goedkeuring niet aan geven. Onaanvaardbaar – het zou de kern van de reformatorische rechtvaardigingsleer uithollen. Ook uit Rome krijgen de heren uiteindelijk een negatief oordeel. Het resultaat van deze besprekingen staat bekend als het *Regensburger Boek*.⁴⁷

De Rijksdag van Regensburg 1541

In april 1541 wordt de Rijksdag van Regensburg geopend. De godsdienstkwestie staat hoog op de agenda. Onder de ogen van Karel V houden drie roomse en drie protestantse theologen⁴⁸ een vrij uitvoerige bespreking. De pauselijke legaat, de gematigde kardinaal Contarini, is hoopvol gestemd. Hij kan veel begrip opbrengen voor de protestanten, mee doordat hij in de leer van de rechtvaardiging nogal door de opvattingen van Augustinus gestempeld is (vgl. Luther!). De kerk moet volgens Contarini inderdaad 'gereformeerd' worden...! Maar wel met behoud van de Stoel van Rome – en de man die daarop zit! De besprekingen in Regensburg zijn voor velen een verrassing. Als basis voor het gesprek neemt men het *Regensburger Boek* aan (zolang het nog niet verworpen is). En over de eerste paragrafen, die handelen over de mens, is men het vrij snel eens. Maar dan komt het uitvoerige onderwerp over de rechtvaardiging aan de orde. Hoe men van roomse kant ook probeert de scherpe kant van de leer der goede werken ervan af te schaven – er is zelfs een voorstel gedaan om het woord 'meritum' (= verdienste, verdienstelijke daad) te schrappen, het lukt uiteindelijk niet de partijen die er nu over moeten

beslissen tot elkaar te brengen. Men blijft van roomse zijde vasthouden aan de 'dubbele gerechtigheid', waarbij het menselijke aandeel noodzakelijk is voor het eeuwige heil.

De reactie uit Rome maakt duidelijk dat men daar absoluut geen afstand wil doen van het 'meritum'.

In de nog volgende besprekingen over de leer van de kerk en over het avondmaal blijven de verschillen tussen Rome en de reformatie even groot als tevoren.

Buiten bereik

Alle hoopvolle, oecumenische stemmingen zijn in Regensburg stilletjes verdwenen. De keizer doet nog een kleine poging om iets te redden: als het aan hem ligt moet men over de zaken waar wel overeenstemming is bereikt (hoe weinig dan ook) de eenheid in het geloof samen vasthouden en leren, terwijl over de thema's die nog verschil opleveren men elkaar moet dulden tot dat een algemeen concilie daarover uitspraak heeft gedaan. Hiertegen moet Contarini direct inbrengen dat de paus nooit zoveel tolerantie zal toelaten als de keizer nu voorstelt. Laat er zo spoedig mogelijk een concilie bijeenkomen!

Het eind van deze rijksdag is het besluit om in de komende achttien maanden, d.w.z. tot aan de nieuwe rijksdag, de verhoudingen zo te laten als ze zijn. Weer een adempauze voor de Duitse protestanten!

Maar heel spoedig zullen de omstandigheden in het Duitse rijk veranderen. En grondig ook. Philips van Hessen en zijn schoonzoon Maurits van Saksen zijn daarin de wel heel bijzondere hoofdrolspelers. En de keizer kan zich bijna al tot overwinnaar laten uitroepen!

Over de moeilijkste tijden van het Duitse protestantisme hopen we in het volgende artikel meer te schrijven. En daarbij willen we ook letten op Calvijns interventie bij de keizer.

³⁵ Johannes Heimrath, Michael Korth (Hrsg.), D. Martinus Luther, *Ein feste Burg Luthers Kirchenlieder nach der Ausgabe letzter Hand von 1545*. München und Zürich 1983.

³⁶ De (eerste) Helvetische Confessie is opgesteld door een groep theologen waarvan Bullinger de bekendste is; ze geldt als belijdenis van de Zwitsers-gereformeerde steden tot aan de invoering van de tweede Helvetische Confessie in 1566 die geheel van de hand Bullinger is. In de eerste confessie, die 28 artikelen telt, is de avondmaalsleer zo geformuleerd dat er een tegemoetkoming valt te constateren in de richting van Luther. Deze toonde zich ermee ingenomen.

³⁷ Vgl. Hubert Stadler, *Päpste und Konzilien*. Hermes Handlexikon. Düsseldorf 1983; zie ook Hans Kuhn, *Geschiedenis der pausen*. Utrecht/Antwerpen 1962.

³⁸ Het is niet zo eenvoudig om Contarini te plaatsen in de 16e-eeuwse kerkgeschiedenis; waar de één hem ziet als dienaar van de paus, zijn er anderen die in hem een repesentant zien van het Italiaanse 'evangelisme', dat een reformerend karakter droeg. H.A. Oberman, *Die Kirche im Zeitalter der Reformation*, S. 211.

³⁹ Pommeranus is de Latijnse naam voor Joh. Bugenhagen die geboren is in Pommeren.

⁴⁰ Franz Lau, Ernst Bizer, *Reformationsgeschichte Deutschlands*. Handbuch 'Die Kirche in ihrer Geschichte'. Göttingen 1964. S. K 103.

⁴¹ Heinrich Fausel, *13 Martin Luther. Leben und Werk 1522 bis 1546*. Gütersloh 1977, S. 236-256.

⁴² Bij de onderhandelingen over de wapenstilstand weigerde Frans I zich

tegen de Lutheranen te keren als hij niet de beschikking kreeg over Milaan! Karel V vreesde toen een mogelijk bondgenootschap tussen Frans en de Duitse protestanten (waar men overigens in het Schmalkaldisch Verbond wel oren naar had).

⁴³ Over de hier te memoreren langdurige godsdienstgesprekken - met alle voorbereidingen hiervoor - is een prima Nederlandse studie voorhanden; C. Augustijn, *De godsdienstgesprekken tussen Rooms-Katholieken en Protestanten vnn 1538 tot 1541*. Haarlem 1967; vgl. de opvallende bespreking ervan in ARG, 61, 1970, S. 311-314 van de Geneefse kerkhistoricus Pierre Fraenkel.

Over de invloed van het humanisme op deze gesprekken zie men vooral K. Stupperich, *Der Humanismus und die Wiedervereinigung der Konfessionen*. Leipzig 1936.

⁴⁴ W.H. Neuser, *Die Vorbereitung der Religionsgespräche von Worms und Regensburg 1540/41*. Neukirchen/Vluyn 1974.

⁴⁵ Lorenz Hein, *Italianische Protestanten und ihr Einfluss* usw. Leiden 1974. S. 214ff.

⁴⁶ E.A. de Boer, *Loflied en hekeldicht. De geschiedenis van Calvijn's enige gedicht*. Haarlem 1986. Calvijn verwachtte niet veel goeds van de Duitse religiebesprekingen.

⁴⁷ Oberman, *Die Kirche* usw., S. 193-195 geeft de (gedeeltelijke) tekst over de rechtvaardiging en over de eucharistie. Hoe subtiel moet hier onderscheiden worden! De tekst moet men dan ook aanduiden als uitsluitend interpretabel.

⁴⁸ De drie r.k. theologen waren Pflug, Eck en Gropper; de reformatorische theologen waren Melancthon, Hucer en Pistorius; voorzitter was Granvelle sr. Het is interessant te letten op de onderlinge verschillen tussen deze twee groepen mannen, ook al behoren ze tot eenzelfde kerkelijke partij.

'O. WIJ ARME ZONDAARS'

Lied van de week

De grote ontdekking van de Reformatie was dat God de mens uit genade rechtvaardigt. Het is geen wonder dat vele liederen uit de Reformatie van die ontdekking zingen. Niet alleen om de vreugde uit te zingen, maar ook opdat de mensen zichzelf al zingend dit grote wonder eigen zouden maken. Het is een centraal gegeven in verschillende liederen van Luther, bijvoorbeeld 'Nun freut euch lieben Christen g'mein' (1523; vergelijk LvK 402), 'Jesus Christus unser Heiland' (1524; vergelijk LvK 204) en 'Aus tiefer Not schrei ich zu Dir' (1523/24; vergelijk LvK 19). Ter illustratie: Luther noemde de psalm waarop hij 'Aus tiefer Not' baseerde een 'paulinische' psalm.

Al snel blijkt dat de invalshoek van de rechtvaardiging een belangrijk element in het reformatorische lied was. We vinden het ook terug in het lied 'O wir armen Sunder'. De Nederlandse versie van dit lied, 'O wij arme zondaars', is het lied van de week voor zondag 26 maart a.s. De overeenkomst tussen 'O wir armen Sunder' en Luthers liederen is geen wonder; Hermann Bonn (1504-1548), de dichter, volgde als 19-jarige al colleges bij Luther. Zelf gaf hij naderhand les aan de universiteit van Greifswald, terwijl hij later rond Lübeck en Osnabrück actief was. Behalve een catechismus in de Nederduitse taal gaf hij ook enkele Nederduitse liedbundels uit. Zijn lied 'O wir armen Sünder' zag het daglicht in een bundel die in 1542 in Maagdeburg verscheen. Het kreeg als onderti-

tel de woorden 'Von der Sünde und von dem Leiden Christi' mee.

Spotlied

Als je de tekst van 'O wir armen Sunder' op je laai inwerken, kun je je amper voorstellen dat deze woorden gebaseerd zijn op een al bestaand politiek spotliedje. Toch is dat het geval. In het 16^e eeuwse Duitsland nam men zijn vijanden graag op de hak met het liedje: *O du armer Judas, was haßt du getan, daß du deinen Herren also verraten haßt? Darum mußt du leiden höllische Pein, Lucifers Geselle mußt du ewig sein. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.* En als het zo uitkwam, wijzigde men de tekst. Bijvoorbeeld: *Ach du arger Heinze, was hast du getan, daß du viel fromme Menschen durchs Feur hast morden lan....* Deze tekst stond in een geschrift tegen hertog Heinrich van Braunschweig-Wulffenbüttel en de maker ervan was niemand minder dan Maarten Luther... De tekst van 'O du armer (of: falscher) Judas' is afkomstig uit de Middeleeuwen en had oorspronkelijk een plaats in passie- en paasspelen. Het lied werd al snel na de Reformatie hervormd. In 1527 ontstond in Königsberg (tegenwoordig Kalinigrad) het protestantse 'Ach wir armen Menschen'. En in 1542 volgde Hermann Bonn met 'O wir armen Sunder'. Het Kyrie aan het slot is gebleven, en ook de eerste regel sluit naadloos aan bij de oorspronkelijke tekst. Toch is er een opmerkelijk verschil; het

oude Judaslied was steeds bedoeld voor een ander: 'O du armer Judas', terwijl in de protestantse versie de zangers zichzelf aanspreken: 'O wir armen Sünder'. Het is heel goed mogelijk dat Bonn in zijn tekst aansloot bij 'Die Litanei' van Luther (1529; zie EKG 138) waarin ook de zinsnede 'Wir armen Sunder' voorkomt.

Bonns lied bestaat uit zes strofen. Voor het Liedboek schreef Ad den Besten een Nederlandse versie, 'O wij arme zondaars'. In plaats van zes strofen, telt zijn lied er vier. De strofen 4 t/m 6 van Bonn, die vrij breedsprakig van karakter zijn, vatte hij samen in strofe 3. De slotstrofe is niet gebaseerd op Bonns lied, maar op een zevende strofe die in het Duitse Evangelisches Kirchengesangbuch is toegevoegd: *Ehre sei dir, Christe, der du littest Not, an dem Stamm des Kreuzes für uns bitteren Tod, herrschest mit dem Vater in der Ewigkeit. Hilf uns urren Sündern zu der Seligkeit.* Deze strofe is een 16^e eeuwse vertaling (1560, door Konrad Michael von Nordhausen) van het Middeleeuwse lied 'Laus tibi christe'. Die tekst verving in de getijden van de vastentijd voor Pasen het Alleluia; ze luidde: 'Lof zij u, Christus, die leed aan het kruis, hangend voor de ellendigen. Gij die regeert met de Vader in de hemel, red ons schuldigen op de aarde.'

Ad den Besten

In 'O wij arme zondaars' zijn verschillende elementen uit het Duitse origineel te herkennen.

f75 O wij arme zondaars

O wir armen Sunder

14e eeuw / naar Michaël Praetorius 1607

O wij ar-me zon-daars, be-de-laars on-rein,
die in zonde ont-van-gen en ge-bo-ren zijn, —
on-zes schulden brachten ons in zo gro-te nood,
dat met lijf en ziel wij ver-vie-len aan de dood.
Ky-ri-e e-le-i-son,
Christe e-le-i-son,
Ky-ri-e e-le-i-son.

2 Rad de Here Jezus ons niet opgezocht,
mens ondr de mensen, en ons vrijgekocht,
Hij alleen tot sterven voor anderen bereid, —
wij waren verloren in alle eeuwigheid.
Kyrie eleison,
Christe eleison,
Kyrie eleison.

3 Hoe zal 't God de Here ooit worden geloofd,
dat Hij zoveel liefde aan ons heeft betoond,
ja, dat Hij zijn Eenge, zijn Zoon gegeven heeft
tot een prijs voor velen, — die stierf en zie, Hij leeft!
Kyrie eleison,
Christe eleison,
Kyrie eleison.

4 Lof zij U, Heer Jezus, die in grote nood
eenzaam en verlaten stierf de bittre dood,
U die met de Vader zult heersen voor altijd:
leid ons arme zondaars, a Heer, ter zaligheid.
Kyrie eleison,
Christe eleison,
Kyrie eleison.

Hermann Bonn (1504–1548)
Vertaling Adm Besten, geb.

Gedenk uw barmhartigheid, HERE,
en uw gunstbewijzen,
want die zijn van eeuwigheid.

Psalm 25:6

Toch is het een zelfstandig lied, dat op **zn** eigen merites moet worden beoordeeld. De lijn **van** het lied is duidelijk: strofe 1 is de erkenning van zonde en schuld, strofe 2 verwoordt Christus' plaatsvervangend lijden; hier klinkt overduidelijk Romeinen 8,3 en vooral ook Fil. 2,7 door. Strofe 3 gaat in op Gods grote liefde (vergelijk 1 Joh. 4, 7-12) en strofe 4 is een lofverheffing. In prachtige taal zet Den Besten dit alles neer, sober en beeldend.

Gebruik

Het lied is allereerst een boetelied, geschikt voor de tijd voor Pasen, met name de laatste zondagen voor Pasen. Ook op Goede Vrijdag kan het goed gezongen worden. In het lied klinken verschillende bijbelteksten door en daarmee kan het dan ook goed gecombineerd worden, denk bijvoorbeeld aan Ram. 5. 12-21, Matth. 21, 33-46 en Fil. 2, 5-11. Ook kan gedacht worden aan die gedeelten uit Openbaring waar het gaat over het Lam Gods. Het lied kan dan het beste gecombineerd worden met de schriftlezingen. Een andere mogelijkheid is dat het onderdeel uitmaakt van het gebed na de preek. Het lied kan tot slot ook gebruikt worden bij schuldbelijdenis en genadeverkondiging. Bijvoorbeeld strofe 1 als schuldbelijdenis, en de strofen 2-4 na de gesproken genadeverkondiging.

Melodie

Het lied ontleent voor een groot deel zijn kracht aan de melodie en de wijze waarop tekst en melodie samengaan. Het lied bestaat uit twee delen: de regels 1-4 met steeds een wisselende tekst en de regels 5-7 met het Kyrie eleison, driemaal herhaald zodat de drie-enige God wordt aangeroepen: *Kyrie eleison*,

Christe eleison, Kyrie eleison. Op een prachtige manier laat dit lied zien hoe tekst en melodie elkaar kunnen versterken. De eerste vier regels zijn sober, met veel toonherhalingen, vooral aan het begin van de regel waar viermaal dezelfde toon (a¹) klinkt. Die toonherhalingen versterken het ingekeepte karakter van de tekst. Het Kyrie-gedeelte vloeit naadloos uit de eerste regels voort, maar is veel melodischer, meer roepend geschreven; let maar eens op het effect van de gepunteerde noot op 'Ky-ri-e-e-le-i-son', de lange hoge noot op 'Chris-te' en de gepunteerde noot in de slotregel op 'Ky-ri-e'. De melodie vraagt om een rustig tempo, gedacht vanuit de halve (en dus niet de kwart!) noot, en om een lichte manier van zingen. De eerste maat, met de viermaal herhaalde a, kan het best opgevat worden als een opmaat, dat betekent dat het eerste accent pas op 'zon-daars', 'ont-van-gen', 'brach-ten' en 'ziel' komt.

A. de Heer is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij woont in Amersfoort

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Persbericht

Aanmelding studenten Theologische Universiteit.

De rector van de Theologische Universiteit maakt bekend dat adspirant-studenten die de propedeuse of de vooropleiding klassieke talen in het studiejaar 1998-1999 willen volgen, zich vóór 15 april a.s. schriftelijk dienen aan te melden. Daarbij moet worden aangegeven welk diploma men heeft behaald of binnenkort denkt te behalen en waarvoor men zich aanmeldt, propedeuse of vooropleiding.

Een antwoord op de aanmelding met informatie over de inschrijvingsprocedure kan in de tweede helft van april tegemoet gezien worden.

Adres aanmelding: Secretariaat Theologische Universiteit, Broederweg 15, 8261 GS Kampen.

uit de kerken

Houten - Het telefoonnr. Van ds. R. A. Houtman is gewijzigd. Met ingang van heden is het nieuwe nummer: 030-6382333.

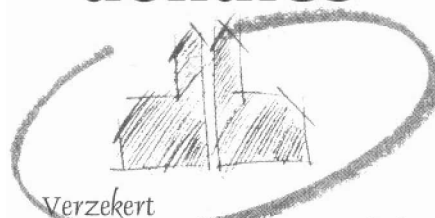
Gramsbergen, Ureterp - Beroepen te Gramsbergen en Ureterp: W. Noordzij te Veendam.

Den Helder - Aangenomen naar Den Helder: P. Niemeijer te Dordrecht.

Amersfoort-Oost, Frieschepalen/Siegerswoude, Voorburg - Bedankt voor deze gemeenten: J.A. Schelling te Zevenbergen.

Hoogeveen - Beroepbaar gesteld door de classis Hoogeveen: G.J. Pruijssen, Poederroijenstraat 108, 1106 CL Amsterdam, tel. 020-6919459.

donatus

Verzekert
van Avondmaalstaf tot Zadelzak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel. Al sinds 1825 de verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden. Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD